

Како је Његош набавио крст цара Душана

У време од 1848 до 1852 говорило се и писало о крсту цара Душана, који су калуђери манастира Дечана били уступили Његошу. У чему је била ствар може се сазнати из неколико података који нам стоје на расположењу.

»Чудно је и непојатно како су владици старине биле миле, а није их знао чувати«, тврди Медаковић, који је могао да добро позна Његошеву љубав према старинама.¹⁾ Његош је на Цетињу, у манастиру, васпитаван крај збирке оружја које је висило »о чивијама« на зидовима манастирских одаја.²⁾ Ту је морао упознати и друге старине које су се чувале, архиву и књиге. Он је нарочито показивао и истицао 1838 главу Махмут-паше која се љубоморно чувала у нарочито лепој израђеној кутији од ораховине. Поред тога чувао је и сабљу овога паше, која је донета на Цетиње са главом заједно.³⁾ По угледу на претке, раније владике, и Његош је сабирао старине музејске вредности, и то које су опомињале на прошлост нашега народа. Приликом боравка 1837 у Бечу он је купио Карађорђеву сабљу и опевао је у једној песми.⁴⁾

У манастиру Морачи чували су се неки знаменити рогови, из којих су, како је то говорила традиција, пили српски кнежеви и цареви. Кад је за њих дознао Његош, наредио је да се донесу на Цетиње. Један од њих он је доцније поклонио Владислављевићу, учитељу српске школе у Трсту. Овим »мишљаше да покаже ученоме свиету, како је било развиено умјетништво код Срба јошт у старо доба«. ⁵⁾

Када су 1845 били дошли калуђери из Пећке патријаршије да просе милостињу »запита их владика, да ли има у Патријаршији часови стари књига и рукописа. Па кад му рекоше да има, онда ће им он рећи: »А оно поздравите настојатеља те свете обитељи, да ми пошаље таквих књига и карата, а ја ћу вас за то дариват«. Дуго

¹⁾ Медаковић, П. П. Његош, 26.

²⁾ Голубица, 5, 1843—1844, 22.

³⁾ Biasoletto, *Relazione del viaggio... Federico Augusto di Sassonia nell'Istria, Dalmazia e Montenegro*, Trieste 1841, 96.

⁴⁾ Голубица 2, 1840, 128; Вукова претписка I, 395.

⁵⁾ Медаковић, П. П. Његош, 26.

не прође и заиста калуђери донесоше два говара књига све рукописне, повезане и дебеле више од педи. Те су књиге лежале дуже времена под билијаром, па кад дође Вук Караџић заиште од владике да му даде неке од књига, а владика му рече: »Узми ваистину, ако ћеш и све. Владика је мислио да ће Вук, као србски списатељ, употребити те књиге за изучавање књижевничко, језика, правописа и повјеснице, али како их је Вук однио нема им нигђе трага.«⁶⁾

За време путовања у Италију Његош се живо интересовао знаменитим споменицима. О томе Ненадовић опширно говори у својим »Писмима из Италије«.⁷⁾ Приликом Његошове посете Помпеји откопана је у његову част једна соба у некој кући. На зиду те собе указала се слика Херкулеса »како га љубав обезоружава«. Слика је заузимала цео зид и врло је лепо претстављала како крупан човек лежи под дрветом на лавовој кожи, а лепа девојка, богиња, лепезом га хлади и успављује док око њега облећу крилати аморићи⁸⁾. Његошу се та слика допала, и он је наручио те му је неки сликар копирао, с тим да је понесе са собом. »Намерава је послати у Музеј у Београд«, додаје Ненадовић.⁹⁾

Код Његоша се нарочито ценило и скупљало оружје. У једном допису са Цетиња каже се: »Ово, приликом је сад у Цетињу ретко сбирку оружија у владикином двору видити. Међу њима налазе се више прекрасни од части и скупочени предмета, понајвише од времена кад је полумесец цветао, од Турака освојени, али иначе и комада оружија од стари Сарацена и многи народа света«¹⁰⁾. Његош је држао код себе и слике оних великих људи које је он ценио. Зна се да су на зидовима Биљарде висиле слике Наполеона, Бајрона, Фридриха Августа, саксонског краља, Петра Великог, цара Николе I,¹¹⁾ и Карађорђа¹²⁾. Ипак по његовој заоставштини може се констатовати да је он водио рачуна и о другим значајним старинама. Сведочи о томе Емил Чакра, који је посетио Цетиње 1858. Он поред осталог пише и ово: »Имовина покојног владике Петра II, коју по смрти завештава овом манастиру (цетињском), међу иним главнији су један

⁶⁾ Исти, Учествованѣ Срба на деветстогодишњој прослави у Кијеву, Н. Сад. 1888, 117—118.

⁷⁾ О томе сведоче и новинарски дописи из Италије (Срб. нов. 23. I и 22. II 1851).

⁸⁾ Ненадовић, Писма из Италије, Београд 1907, 69.

⁹⁾ Исто, 72.

¹⁰⁾ Нов. срб. 20 IV 1840; Наг. нов. 28 IV 1840. Одузета сабља, коју је Осман-паша био покљонио неком Црногорцу, налазила се 1847 у Његошевој резиденцији (Срб. нов. 16 IV 1847).

¹¹⁾ Срб. нов. 13 III 1852.

¹²⁾ Путевия письма Изманла Ивановица Срезневскаго изъ славянскихъ земель 1839—142, С. — Петербургъ 1895, 228.

ковчежић, мложина римски и грчки новаца, и други ситница, које Црногорци ископаше где негде постоја чувени римски град Дукља¹³).

Његош, жељећи да набави што више значајних народних старина, успео је да добије и откупи и од дечанских калуђера тзв. крст цара Душана¹⁴). Како је то текло? Средином 1850 Милорад Медаковић предузео је уредништво Ненадовићеве »Шумадинке«, и у првом броју под његовим уредништвом изашао је у »Шумадинци« допис који је послао из Трста Н. Вуиновић, српски свештеник у том граду. У допису се говори о крсту цара Душана, који је у Трсту имао Његош са собом. Допис гласи: »н. в. У Трсту на Спасовдан. Код свију је просвјетениј народа старина у великом почитанију, као и старинске ствари што су много цењене. Овај је случај са преимућством код оних народа особито у чести, кои су некада имали своју самосталну владу, своје царе, краљеве и банове, имали, велим, своје грбове и цејлокупни значај свога политичког живота, па по времену све то изгубили, и туђину у шаке паднули. У оваквом колу изиграва србскиј род прву игру, коино данданашњи »чаја Бога спасајушачаго« моли се да га од против природнога њему туђинства већ једанпут спасе, ослободи, уљуди и у пређашње биће његове самосталности доведе. Наше старе мајке, Црну Гору и Србију, већ је та срећа вјерно послужила. Они се диче по свијету са својом правом својном, јер тамо свој са своим живи, и свој над своим влада и управља. Бог драгиј знаде, када ће се њиове остале сусједне сестре Б(ока), Б(осна) и Х(ерцеговина) те велике среће дочепати, у којима при свему угњетенију, јошт се барем трагови првобитности налазе, ако ништа друго а оно име Срба, србска чиста вјера, србски дух, језик и србски обичај.

Други споменика мислимо биће одвећ мало, осим ако која рукописна русовуља и србуља србски владатеља, од кои су колико је познато већ неке нађене и препечатане, а неке можда негде у земљи закопане или у студеном камену зазидане чаме, нестрпљиво очекујући неће ли иј која србска рука, тог сужањског гроба већ једанпут ослободити, и на бели свјет изнети.

Знамо да је свака до сад изненађена старинска ствар у свима србским родољубима љубопитство и радост пробуђивала, тако ево

¹³) Чајрка, Слога. Н. Сад 1862, 72—73. Један шведски новац, који је Његош добио у Петрограду, чувао је све до 1851 када га је поклонио Љубомир П. Ненадовићу, као велику реткост (Ненадовић, Писма из Италије, 50).

¹⁴) У манастиру Мзинама чувана је чаша цара Душана, коју је митрополит Петар I "особито хранио" и "много сажалевао" кад су је 1813 однео Француз. Чаша је била тешка преко две фунте, и носила је натпис "Душан Силниј, непобједимј цар Сербов, Болгаров и проче". Тада је из тога манастира однет и портрет владике Данила, који је био у бојама и природне величине (Подунав-ка 29 XI 1846).

нашој милородној »Шумадинки« приобштавам, да смо долазком у Трст свјетлог владике Петра Петровића, митрополита и дјествителног господара од самосталне Црне Горе и Брда, обрадовали се виђењем једног старинског крста, кога је Стефан Душан Силни, цар србски, намастиру Дечанима поклатио. Крст је велик око три стопе у вис, сребрн па позлаћен и срмом накићен. Изгледа као један храм са три звоничића. На горњим роговима крста трепте сребрни синцирићи. По надпису, кои се на подножју у наоколо чита находит се у овом крсту и частица честнога древа. Ево [натписа]: »Ми Стефан Душан, милостију божијеју ц(а)р всјех србских и поморских и греческих земљах, сеј крест, ванже чест честнаго древа на немже распет се Господ наш Исус Христос, приложих дому Пандократорову, зовомом Дечани, не отето ва сеј вјек јакоже ва русовал завешчано родитељем моим и мноју 6856«, тј. 1348. Овај је поменути светли господар црногорскиј за скупе новце, и то с великом муком, набавио, давши за њега прида и свој златни крст. Уз то јошт обећао је давати годишњи прилог намастиру Дечанима. Наравна је ствар, да су се Дечанци с овим Душановим даром тешко растанули, но будући да овај аманет опет у руке србског владоаца долази, дадоше га и продадоше га, да с овим светим знаменијем осталу браћу Србље обрадује и на њиову првобитну народну самосталност опомиње. Бог да живи Петра Петровића, свјетлог владоаца црногорског и даруј му лепо здравље и дуги живот за срећу и славу србског рода«¹⁵⁾.

Према овоме допису Његош је био купио крст цара Душана давши за њега свој крст и прида, и обећао је годишњу помоћ манастиру Дечанима. Дописник је могао ово сазнати од самог Његоша или из његове пратње, зато нема разлога да му се не верује. Међутим, дечански калуђери нису ово признали. Они су тражили да им се крст врати натраг. Из њихова писма, упућеног Његошу, и писма упућеног Његошевом брату Перу, од 12 септембра 1851, види се како је било њихово захтевање. У писму Његошу кажу: »Пролетос ми смо циљали с нашим покорним писмом нашега јеромонаха Јосифа к вашој свјетлости, у коме смо изјаснили били нужду нашу, да би нам крст Душанов повратили, у истоме писму била је и погрешка, што се тиче пара, они 50 дуката, што сте ви нашем манастиру дали, јербо смо ми исту погрјешку друговачие толковали, то јест: ако ваша свјетлост рекне, ми ћемо послати ове поменуте паре, ми за ову нашу погрјешку молимо за опрошчење и молимо покорно вашу свјетлост високу отеческу милост, да нам по нашему собрату јеромонаху Серафиму¹⁶⁾ пошљете Душанов крст, јер не можемо већ живи да останемо од народа, кои нас укорава, да смо ми продали Душанов крст, нити нам народ веруе, да ми нисмо продали, нити би продали,

¹⁵⁾ Шумадинка 4 VII 1850.

¹⁶⁾ Серафим Ристич.

недај Боже, тако ако желите, које и не сумњамо, овој цркви добра молимо покорно, пошљите крст у манастир, ми ћемо пак ваш крст одма послати. Ми смо и пролетос шиљали ваш крст, но ваша свјетлост нисте били дома, а господар Пера није хтео без вас исти крст узети, и казао је, да без ваше свјетлости он за крст ништа учинити не може, тога ради сада пошљемо, да у путовању свом јеромонах Серафим дође к вашој свјетлости и речени крст измоли. В прочем сву свету обитељ и нас с најдубљим страхопочитанијем високој милости вручавајући во вјеки пребивамо¹⁷⁾. Понављајући исту молбу и у писму Перу Томову, дечански калуђери изражавали су наду, да ће им се крст послати и да ће их у Црној Гори »од сваке напасти и сваког укора чувати«, напомињући да ће послати на Цетиње »кад буде опет потреба крст или какову другу древност на провидјеније¹⁸⁾.

Дечанци нису тада могли добити крст, јер је Његош био у бољничко-самртној постели. Тек после његове смрти, по одлуци кнеза Данила, Ђорђија и Пера, предат је крст јеромонаху Серафиму Ристићу, који га је повратио у Дечане. Крст је крајем 1852 однет са Цетиња преко Далмације, Хрватске и Војводине. У Загребу бан Јелачић наредио је био да се крст преслика за музеј¹⁹⁾.

Како се и даље говорило и писало да су Дечанци продали крст цара Душана, они су сматрали да треба преко јавности демантовати вест о продаји крста, због чега пишу о томе и у новинама. Из њихова демантија сазнајемо појединости о томе како је крст био доспιο у Његошеве руке, и како је враћен у Дечане. Њихов деманти гласи: **»Црна Гора. С црногорске границе.** Ево већ трећа година настала је, како се по нешто у нашем народу говори о Душановом крсту, који се од године 6856 по леточисленију од створенија света, до данас у манастиру »Високи Дечана« храни. Највише говорило се вообште по нашим Србима, као: у Црној Гори, Далмацији, Војводини, Књажезству Србији, а особито код нас у Старој Србији, у последња времена »Арнаутлук« названој, да су калуђери дечански поменутиј Душанов крст блаженопочившем владици црногорском господару Петру Петровићу Његошу за скупе паре продали. Повод је овако за калуђере дечанске по нашем народу непристојно разнешеном гласу учинила »Шумадинка«, у Београду прошле 1850-те године 4 јулија, гди она свом 67 [тако] числу о Душановом крсту међу другог овако говори: »Овај је крст поменутиј свјетлиј господар црногорскиј за скупе новце, и то с великом муком набавио, давши за њега прида и свој златни крст, но будући, да овај аманет у руке србског владоца до-

¹⁷⁾ Историски записи 2, 1948, 74—75.

¹⁸⁾ Исто, 73. И кнез Милош је био узео од калуђера из Дечана тзв. дечанску хрисовуљу, који су Дечанци тражили 1850 да им се врати (Држ. архив у Београду, Мин. просвете 1839 114, 1851, I, 138)..

¹⁹⁾ Serbian Church Architecture, London, 1918, 54.

лази, дадоше га и продадоше га«. Овакови »Шумадинке« чланак, мислим, да се сваког родољубивог Србина срца коснуо, и неки су калуђере дечанске зло опорочавали, говорећи: »Од толико стољетија, и у страшним за Дечане судбама, стари су калуђери умели сачувати драгоцену ову за Србе светињу, а ови сада дадоше га и продадоше«, доста нам је (вјероватно »сам ја«) и сада у моме путовању нашао Срба, и то честити Срба, које ја заиста за родољубиве почитујем, који су ми ово и у очи казали. Другиј, пак којима је из ближе познато бједно стање ове древне задужбине краљева србски, манастира Дечана, сожалељавали су, што је овај манастир већ на то спао, да своје драгоцене крестове продаје, и с тим манастирски дуг, који за удовлестворити насилијама Арнаута, под морање бити мора, исплаћује.

Што се продаје креста тиче, као год што је триестански дописатељ »Шумадинке« у том, тако и сви остали јако су преварени, али Бог ће дати да не погоде. Но когод што »Шумадинка« о истим добро неизвјештска бивши писала је оно што јој је послато било, тако исто пре један месец дана стојало је неко извјестије о повратку Душанова креста у задарским новинама »Гласнику« од прилике овако: »У Котору. Овде су два калуђера дошла из манастира Високи Дечана. Они су овде само зато дошли, да изишту неки древни криж, ког су они црногорском владици пре две године дали. Овај је криж владика црногорски искао само да га види, а кад му га калуђери пошљу, а он га код себе задржи«. Дакле, како »Шумадинка« тако и »Гласник«, о ствари добро неизвјештени, противно су писали. Ја као виновник оба ова случаја, сирјеч и давања и узимања Душанова креста, за дужност узимам нашем народу о том следејући истинито извјестије дати.

Године 1848, на концу месеца марта, послат будем ја од братства манастира Дечана ради потребе манастирске у Црну Гору, гди честно примљен будем. Моја је тада највећа радост била, кад сам на Цетиње, онај србски, од почетка Србства до данас слободом својом, и страховидни стрменити холмова гордо узвишеним каменитим врховима поносећим се град дошао, јер сам давно Црну Гору видити желио био. У дугом разговору с блаженопочившим господаром црногорским запитан будем од истог, има ли што у манастиру од древности. Ја му рекнем да између неки ствари налази се крест Душанов, који се у манастиру храни. »Али би ја рад видити га«, рекне ми сл. Најлакше господару то може бити, ја одговорим, а он ми онда рекне: »Сад је пролеће, ништа се не можете овде по народу вајдити; на јесен божја вјера дођите, па ћу вас народу препоручити, нек вам понешто даде, да не мрете гладни у оној пустињи, а сада ћу ви ја нечесову мраку дати, да ви ние пут бадава«. Његова нечесова мрака у оно време Дечанима баш је добро дошла била. Кад дође богата јесен пошљемо ми два калуђера у Црну Гору, и с њима Душанов крест. Блаженопочивши владика оба калуђера препоручи народу црногорском, који је

то могућству милостињу приложио. По свршетку милостиње задржи владика једног од наши калуђера код себе да причека другог док се из манастира врати, кога и пошље у манастир Дечане с једним златним крестом и писмом на братство дечанско, да је рад зауставити на Цетињу Душанов крст за неко време, и зато време да не би оскудјевао манастир с једним крестом шаље други крст на место Душанова, и да ће сваке године, док се крст Душанов у Црној Гори налазио буде, давати по 50 дуката, и у том писму такође пита старешину и братство дечанско за одобрење. Братство манастира Дечане на ово незаборављеног господара црногорског писмо одговара, да господар по свом произвљенију заустави крст, и да је то све једно па био крст у Црној Гори или у Србији, или у Дечанима, и да манастир Дечани себи за чест прима, ако би у њему нашла се какова древност, која би Србству на спомену славе послужити могла, таква древност предрагом Србству свагда на услугу стои. По овом, дакле, од речи до речи изјашњеном извјестију види се да нису калуђери дечански продали крст, као што је дописатељ »Шумадинке« мислио, и да није блаженопочивши владика Црне Горе Петар Петровић Његош искао крст, да га за вјек задржи као што »Гласник« задарски вели, но да с њим своју намјеру испуни, пронесавши га кроз благочества царства показује свјету, да славе пуно Душаново име, као и његови предака Немањића памјатницима славе запечаћена имена у роду србском живе. Дакле, да су калуђери дечански крст продали били, без сумње Црногорци не би га сада повратили. Истина да су проглашени Црне Горе младиј господар Данило, а и господе президент Сената Перо и Ђорђе моме с другом јеромонаху Серафиму говорити, да је безбједније да много поменути крст Душанов у Црној Гори стои. Но, он је рекао народ је викнуо да ми Дчанци продаемо крстове и сви мисле да смо ми продали крст, и не верују да смо га ми само на посковање рассмотренија ради поднели, и да Бог да, да не почнемо крстове продавати, у каквом се сада Дечани налазе. На ове мог садруга речи рекне предхвљениј президент Сената господин Перо, узми духовниче крст, само га добро чувајте, а гледајемо да и Дечанима помогнемо, да не дође да продаје крстове. Тако Црногорци, какогод што су исти крст честно поискали, тако су га честно и вратили, и ја овим како у смотренију предае крста допис »Шумадинке«, тако и у смотренију задржавања »Гласника« задарског као неистините оповергавам.

Д е ч а н а ц ²⁰⁾

Изгледа да је овај деманти писан у циљу прикупљања милостиње. Дечанци су кад су се враћали преко Аустрије са крестом цара Душана, ишли по народу и купили прилоге за манастир Дечане. Да би народ уверили какав значај има крст који они носе, потребно им

²⁰⁾ Южна пчела 8 III 1852. Највероватније да је ово писао Серафим Ристић.

је било преко јавности доказати да је то онај крст о коме се говорило, и писало да су га продали. Вероватно да је допис писан у Војводини, а не на црногорској граници. То је све писано у вези са купљењем милостиње по Војводини. Како су дечански калуђери са својим крстом у Војводини пролазили сведочи и један допис од м. 11. из Руме, који гласи: »10 апр. Некиј дан пронешен је овуда великиј онај златниј крст Силног цара србског Душана. Ову драгоцјену и свету древност нашу држали смо, гледали и љубили с неописаном жељом. Сједи су наши старци обгрљавали овај србскиј памјатник с дрктајућим својим рукама, притискивали га ко староческим устнама, љубили са свију страна и сузама поливали. Наше лепе дјеве србске гледале су га с побожним њеким удивљењем, читале су подпис његов старосрбски, пак кад су га се сите наљубиле и нагледале, трчиле су ко своим орманима, пак вадиле све нове цванџике, које су им родитељи њиови о благим данима проклањали, и кое ни зашто на свету другодале не би, те доносиле и даривале србску ону светињу. Ја сам тога очевидац био. Све је било препуно светим њеким чувством. Све обузето чудним њеким мислима. Држајући светиј овај крст рукама и гледајући га, час смо претстављали себи величину негдашње славе наше србске, час несретњу косовску битку, час опет воскресавалућу и из свог пепела као феникс растућу славу нашу. У великом овом волненију душе воскликнуо је гди кои Србин на онај лепиј крст гледајући и рекао: »О! хоће ли то јошт једанпут србског цара рука обуватити и силну србску и побједоносну војску благосиљати, што веле, да је цар Душан радио!« Другиј му је Србин с тежким уздисаем одговорио: »Е! брате, у Бога је све могуће. Чије није било, чије л' неће бити? Може вода опет тећи куд је текла. И ми се Богу молимо итд«.

»Кажу да је њег. светост госп. патријарх србски, Јосиф Рајачић, овај крст подуго са светим њеким умиљењем гледао, држао и љубио, да га је владајућиј књаз србскиј Александар Карађорђевић три дана код себе држао, наслађујући се великим и чудним идеама, кое му је взор његов на светиј овај памјатник србскиј производио у србској његовој души, да га је књаз Михаил свега сузама облио и богато обдарио, да су га бечлије искале да одкупе за њиов музеум, и давали за њега 2000 к. дуката, да је хорватски бан Јелачић казао, да истиј крст вреди за Славенство и 10000 к. дуката.

Све овакове свете древности требало би проносити кроз наш народ, да нас мине жеља нашег величија, да се сетимо шта неслогом изгубисмо бједни, пак, да се учимо боље чувати и дизати оно што нам иза косовске битке остаде. Али ове народне светиње треба остављати на сигурна мјеста, и чувати иј боље нег очи у глави«. ²¹⁾

²¹⁾ Исто, 12 IV 1852.

Какав је имао одјек овај допис најбоље се види по томе што су аустриске власти забраниле »Јужну пчелу« да даље излази. Данило Медаковић, у уводном чланку првог броја »Србског дневника«, каже: »Сбог болести брата²²⁾ и сбог моје болести дошао је у »Пчелу« познат допис из Руме о калуђерима дечанским и о крсту Душановом, кои су они кроз народ проносили, и кои је дао повода забрани истог листа«, и зато место »Пчеле« покреће »Србски дневник«.²³⁾

Крст цара Душана ношен је 1859 у Русију ради скупљања милостиње²⁴⁾, а сада се налази у манастиру Дечанима.²⁵⁾

Д-р Љубомир Дурковић-Јакшић

---

²²⁾ Милорад Медаковић.

²³⁾ Србски дневник 21 VI 1852.

²⁴⁾ Серафимъ Ристичъ, Дечански споменици, Београд 1864, 62.

²⁵⁾ Више о крсту види: Бока вел. илустровани календар 1911, 72; Гедeonъ Јуришичъ, Дечанскій Первенацъ, С. — Петербургъ 1906, 55; Лазар Мирковић, Црквене старине из Дечана, Пећи, Цетиља и Праскавице. Подишњак Музеја Јужне Србије, 123—124; Коста Мандровић, Илустрована историја Срба, Беч, 1903, 73.